

УДК 330.341.1
JEI O31; Q19

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. Гнатишин, д. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-4425-0514

В. Ханас, аспірант

ORCID ID: 0009-0002-9145-3584

Львівський національний університет природокористування

<https://doi.org/10.31734/economics2023.30.016>

Гнатишин Л., Ханас В. Сутність інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств

Охарактеризовано сутність, значення та наслідки інноваційних процесів. Акцентовано, що інноваційні процеси в діяльності сільськогосподарських підприємств тісно пов'язані з процесами біологічного перетворення у рослинництві і тваринництві та орієнтовані на довготривалу перспективу. Поширення інноваційних процесів у середовищі сільськогосподарських підприємств залежить від рівня їх інноваційної активності.

Розглянуто відмінності між поняттями «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес». Зазначено, що інноваційна діяльність є сукупністю інноваційних процесів, що зорієнтовані на створення, патентування та поширення новації. Через податкові обмеження сільськогосподарським підприємствам не притаманна інноваційна діяльність. З'ясовано, що сільськогосподарські підприємства впроваджують новації в межах інноваційних процесів, які характерні якісною зміною (модернізацією) сільськогосподарської продукції та послуг або створенням якісно нового продукту. Ознакою інноваційних процесів є вдосконалення або генерування нових методів, підходів, принципів операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, що базуються на використанні нових знань. Проявом інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств є досягнуті конкурентні переваги, тобто наявність у пропозиції споживачам якої-небудь ексклюзивної цінності, що забезпечує прерогативи конкретному підприємству перед конкурентами. Результатом інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є економічні, екологічні та соціальні ефекти.

Доведено, що особливим інструментарієм активізації інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств є ланцюг цінностей, який виступає основою створення доданої вартості продукту. Ланцюг цінностей сільськогосподарського підприємства складається з конкретних процесів (інноваційних процесів), що часто виходять за межі внутрішнього виробництва і охоплюють сукупність матеріальних та нематеріальних витрат, які формують основну і додану вартість.

Встановлено, що інноваційні процеси в діяльності сільськогосподарських підприємств є способом раціонального, економного та ефективного використання ресурсної компоненти виробничого потенціалу, а також інструментом досягнення стратегічної мети.

Ключові слова: інноваційний процес, сільськогосподарське підприємство, діяльність, виробництво, новація, конкурентоспроможність, бізнес-процес.

Hnatyshyn L., Khanas V. Essence of the innovative processes in the activity of agricultural enterprises

The article outlines the essence, importance, and consequences of innovative processes. It is emphasized that innovative processes in the activities of agricultural enterprises are closely related to the processes of biological transformation in crop and animal husbandry and are oriented towards a long-term perspective. The spread of innovative processes in the environment of agricultural enterprises depends on the level of their innovative activity.

The differences between the concepts of "innovative activity" and "innovative process" are considered. It is noted that innovative activity is a set of innovative processes aimed at creating, patenting, and spreading innovations. Agricultural enterprises are not characterized by innovative activity due to tax restrictions. They implement innovations within the framework of innovation processes, which are characterized by a qualitative change (modernization) of agricultural products and services, or the creation of a qualitatively new product. Innovative processes are revealed in the improvement or generation of new methods, approaches, and principles of operational activity of agricultural enterprises based on the use of new knowledge. Innovative processes in the activity of agricultural enterprises are manifested in the achieved competitive advantages, that is, the presence of some exclusive value in the supply to consumers, which provides prerogatives to a specific enterprise over competitors. Innovative activities of agricultural enterprises result in economic, ecological, and social effects.

A special tool to activate innovative processes in the activities of agricultural enterprises is the value chain, which serves as the basis for creating added value for the product. The value chain of an agricultural enterprise consists of specific processes (innovation processes), which often go beyond internal production, and include a set of tangible and intangible costs that form the main and added value.

Innovative processes in the activities of agricultural enterprises pave the way to rational, economical, and effective use of the resource component of production potential, as well as a tool for achieving a strategic goal.

Key words: innovation process, agricultural enterprise, activity, production, innovation, competitiveness, business process.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток є визначальним чинником зростання ефективності діяльності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, підвищення якості аграрної продукції, економічного використання ресурсів, запобігання екологічним наслідкам індустріалізації. У сучасних умовах розвитку української економіки, котра гостро відчуває впливи воєнного стану, проблема підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств для забезпечення вищих темпів їх економічного піднесення набуває особливої актуальності. У ситуації, що склалася, безперервне функціонування та економічне зростання сільськогосподарських підприємств можна забезпечити завдяки активізації інноваційних процесів у межах їх операційної діяльності. При цьому помітно зростає потреба у з'ясуванні сутності, значення та наслідків від інноваційних процесів, оскільки розробка і впровадження у виробництво нововведень вимагають значних витрат, що мають високий ступінь ризику. Тому методика виявлення економічної ефективності інноваційних процесів повинна ґрунтуватися на чіткій теоретичній концепції, котра уможливує прийняття рішень про частковий або повний перехід діяльності сільськогосподарських підприємств на інноваційні засади. Чимало питань теоретичного характеру щодо впровадження та активізації інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств залишаються невирішеними і дискусійними, що зумовлює доцільність досліджень у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з інноваціями, інноваційною діяльністю та інноваційними процесами на мікротамакрорівні, є популярною сферою сучасних наукових досліджень. Учені здебільшого звертають увагу на забезпечення конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на основі впровадження технологічних інновацій у виробничі процеси, як основу аграрного відтворення. Серед них виділяють компоненти біотехнологій, зокрема вирощування нових видів рослин і тварин, виробництво біогумусу та органічних добрив [6]. Тобто інновації забезпечують нові риси та пріоритети в діяльності господарств. Інноваційні форми управління виробництвом і господарством

загалом є не лише ознакою модернізації технічної складової виробничого потенціалу, а й визначальним чинником конкурентоспроможності фермерських господарств [7]. Інноваційні процеси являють собою систему заходів, які спрямовані на здійснення науково-дослідних, проектних і технологічних розробок, вдосконалення організаційно-управлінської складової виробництва, освоєння нової техніки і технологій, випуску нової продукції чи надання послуг. Водночас автори чітко не розмежовують досліджувані поняття, а, навпаки, розширюють термінологічний ряд, увівши категорії «інноваційна активність» та «інноваційний розвиток». Під інноваційним розвитком вбачають процес якісної зміни й оновлення підприємства, як системи, підвищення його конкурентоспроможності та створення передумов забезпечення інноваційної безпеки за рахунок формування і використання інноваційного потенціалу [3]. Не останню роль в активізації інноваційних процесів на підприємстві відводять персоналу, вважаючи його джерелом інноваційних ідей [12]. При цьому, на нашу думку, дослідники вдаються до підміни понять, вважаючи, що інноваційний процес – це процес створення (розроблення та виготовлення) і комерціалізації новацій, що втілені в нові продукти, технології, методи управління тощо, які мають споживчу цінність. Він охоплює маркетингові і прикладні наукові дослідження, планування, розроблення, виготовлення і просування інновацій (комерціалізацію новацій) на ринок тощо [5]. Вважаємо, що означене тлумачення надто широке і властиве поняттю «інноваційна діяльність», оскільки згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» нею є діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [9]. Таким чином, опрацювання літературних джерел [8; 10; 11] дає підстави для узагальнення про відсутність розмежування й чіткості у трактуванні наукових понять «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес», що, своєю чергою, спонукає до подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування сутності інноваційного процесу,

місця та наслідків інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Визначальним чинником інноваційного розвитку держави, його основою та рушійною силою є інноваційна активність кожного сільськогосподарського підприємства, яка відображається рівнем їх конкурентоспроможності та ефективністю інноваційних процесів. Водночас сільськогосподарські підприємства мають стратегічне значення для розвитку держави, оскільки забезпечують її продовольчу безпеку. Проявом інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств є досягнуті конкурентні переваги, тобто наявність у пропозиції споживачам якої-небудь ексклюзивної цінності, що забезпечує прерогативи конкретному підприємству перед конкурентами. Так, конкурентні переваги сільськогосподарських підприємств першого рівня формуються за рахунок надлишку базових ресурсів (землі, праці, капіталу), а другого – за рахунок активізації інвестиційної політики та збільшення розмірів інвестицій, а третій, найвищий рівень конкурентних переваг визначають інновації, які лежать в основі інноваційних процесів [1].

Беручи за основу визначення терміна «інновація», яке ще у 1912 р. сформував Й. А. Шумпетер [4], можемо припустити, що в основі інноваційних процесів сільськогосподарських підприємств, як будь-яких інших, лежить новітня науково обґрунтована комбінація виробничих чинників, яка мотивована підприємницьким хистом. А це означає, що підґрунтям вибудовування інноваційних процесів є нові технології, нові продукти, нові підходи до організації біологічного перетворення та промислового виробництва в межах операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, нові інструменти управління, а також відкриття нових ринків. Усі перелічені аспекти є джерелом розвитку сільськогосподарського підприємства, вдосконалення його внутрішнього середовища, залучення виробничих чинників та нових видів ресурсів. Отож, поширення інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств сприяє їх динамічному саморозвитку та забезпечує конкурентоспроможність. Інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств, як наслідок розповсюдження інноваційних процесів, проявляється в поліпшенні кількісних та якісних характеристик діяльності підприємства, зміцненні його ринкових позицій та створенні умов для прогресивного розвитку.

У загальному прояві інноваційні процеси являють собою систему заходів, які спрямовані на здійснення науково-дослідних, проєктних і технологічних розробок, вдосконалення організаційно-управлінської складової виробництва, освоєння

нової техніки і технологій, випуску нової продукції чи надання послуг. З огляду на специфіку діяльності та податкові обмеження в контексті розгортання різних видів діяльності, сільськогосподарським підприємствам не притаманні роботи в науково-дослідній та проєктній сферах. Тому інноваційні процеси в діяльності сільськогосподарських підприємств стосуються здебільшого сфер управління та виробництва. Тобто інноваційні процеси – це зміни у внутрішньому середовищі підприємства які відбуваються в межах інноваційної діяльності такого підприємства і спрямовані на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, що зумовлює випуск на ринок нової конкурентоспроможної продукції та послуг. Таке узагальнене трактування не суперечить положенням, які прописані у Законі України «Про інноваційну діяльність» [4].

З огляду на стратегічне значення агропромислового комплексу для економіки та продовольчої безпеки України, неабияке значення відводиться якості сільськогосподарської продукції, як умові впровадження інноваційних процесів та важливій конкурентній перевазі сільськогосподарських підприємств, яка, власне, формується як наслідок інноваційних процесів. Відтак, у контексті сільськогосподарського виробництва під терміном «інноваційний процес» слід вважати послідовну зміну результатів управлінської та виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення і відновлення номенклатури та поліпшення якості сільськогосподарської продукції (товарів, послуг), що виробляються, і удосконалення технологій виробництва у рослинництві та тваринництві. Ефектами поширення інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств повинні бути: ритмічність виробничих операцій та управлінських рішень; збільшення кількості, якості та конкурентоспроможності продукції і послуг; підвищення рентабельності та покращання соціально відповідальної сільськогосподарської діяльності. Звідси висновок, що інноваційні процеси спрямовані на реалізацію можливостей інтенсивного розвитку сільськогосподарських підприємств на засадах оновлення технологічних процесів, продукції і послуг, вдосконалення методів організації виробництва та управління бізнесом.

Щоб запустити інноваційний процес у діяльність сільськогосподарського підприємства, потрібно залучити комплекс наукових, технологічних, виробничих, організаційних, фінансових і комерційних заходів, сукупність яких приводить до трансформацій в управлінській чи виробничій

сферах. Без сумніву, що перебіг інноваційних процесів має корелювати зі стратегією сільськогосподарського підприємства. Також економічна служба підприємства повинна розробити систему критеріїв, показників та методику оцінки економічної, соціальної чи екологічної ефективності інноваційних процесів. Окремо доцільно оцінювати вплив окремих інноваційних процесів на загальний рівень результативності діяльності сільськогосподарського підприємства. Витрати на впровадження та підтримання інноваційних процесів є суттєві, по суті, це капітальні витрати. До того ж ці витрати, зокрема через сезонний чинник, є ризикові. У цьому контексті доцільною є розробка такої методики, яка б дозволяла приймати рішення про доцільність інноваційних процесів.

Особливим інструментарієм активізації інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств є ланцюг цінностей, який виступає основою створення доданої вартості продукту. Досить часто в аграрному ціноутворенні спостерігаємо порушення принципу справедливості, зокрема щодо розподілу доходу в логістичному ланцюгу, де частка фермера найнижча в роздрібній ціні. По суті, ланцюг цінностей сільськогосподарського підприємства складається з конкретних процесів (інноваційних процесів), що часто виходять за межі внутрішнього виробництва і включають сукупність матеріальних та нематеріальних витрат, що формують основну і додану вартість [2].

Інноваційні процеси посідають особливе місце серед сукупності бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств. Саме під впливом інноваційних процесів на конкретних етапах цінового ланцюга формується вартість, яка вважається тією сумою, яку споживачі згодні заплатити за продукцію, товар чи послуги, що відповідають їхнім запитам. Таким чином, новітні цінові ланцюги в галузі сільського господарства формуються як результат впливу на перебіг виробництва конкретних інноваційних процесів і технологічних змін. Прерогативою інноваційних процесів у виробничій сфері сільськогосподарських підприємств є теза, що той, хто управляє ланцюгом, диктує пропорції розподілу доданої вартості між ланками ланцюга. Інакше кажучи, хто застосовує інновації та впроваджує інноваційні процеси на певних етапах цінового ланцюга, той отримує більшу комерційну складову. Отож, інноваційні процеси в діяльності сільськогосподарських підприємств є способом раціонального, економічного та ефективного використання ресурсної компоненти виробничого потенціалу, а також інструментом досягнення стратегічної мети, зокрема економічних, соціальних та екологічних ефектів.

На рисунку зображено взаємозв'язок інноваційних процесів сільськогосподарських

підприємств з елементами ланцюга цінностей, який є складовою бізнес-процесів.

З огляду на представлену на рисунку модель взаємозв'язків, виникає риторичне запитання: якщо результатом інноваційної діяльності є інноваційний продукт, то що є результатом інноваційних процесів у сільськогосподарських підприємствах.

Відштовхуючись від розуміння інноваційного процесу як процедури впровадження нового або значно покращеного виробництва, або змін у технології, обладнанні чи програмному та інформаційному забезпеченні, очевидно, що результатом буде комерціалізація усіх цих напрямів або одержання рішень адміністративного характеру. Слід зауважити, що незначні зміни або поліпшення, збільшення виробничих або сервісних можливостей внаслідок додавання схожих до існуючих логістичних схем, вплив коливання цін та сезонних чинників на фінансові результати не розглядаються елементами інноваційних процесів. Натомість інноваційний процес охоплює всі стадії створення новинки: від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги, які використовуються в господарській практиці сільськогосподарських підприємств і мають помітний вплив на рівень прибутковості та рентабельності. Окремою результативною ознакою інноваційних процесів є формування сільськогосподарськими підприємствами унікальних конкурентних переваг, які, своєю чергою, також покращують показники фінансової стійкості.

Висновки. Поширення інноваційних процесів у середовищі сільськогосподарських підприємств залежить від рівня їх інноваційної активності. Тому доречним є розвиток системи стимулювання такої активності через механізми пільгового оподаткування, кредитування, грантової, проєктної та інформаційної підтримки.

Інноваційний процес – це сукупність послідовних дій інтелектуального характеру та професійної поведінки людини, що за допомогою наявного виробничого потенціалу господарства спрямована на додавання вартості та збільшення цінності отриманого кінцевого результату. Інноваційні процеси в діяльності сільськогосподарських підприємств тісно пов'язані з процесами біологічного перетворення у рослинництві і тваринництві та орієнтовані на довготривалу перспективу.

Існує чітка відмінність між поняттями «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес». Інноваційна діяльність є сукупністю інноваційних процесів, що зорієнтовані на створення, патентування та поширення новачі. Через податкові обмеження сільськогосподарським підприємствам не притаманна інноваційна діяльність. Натомість вони

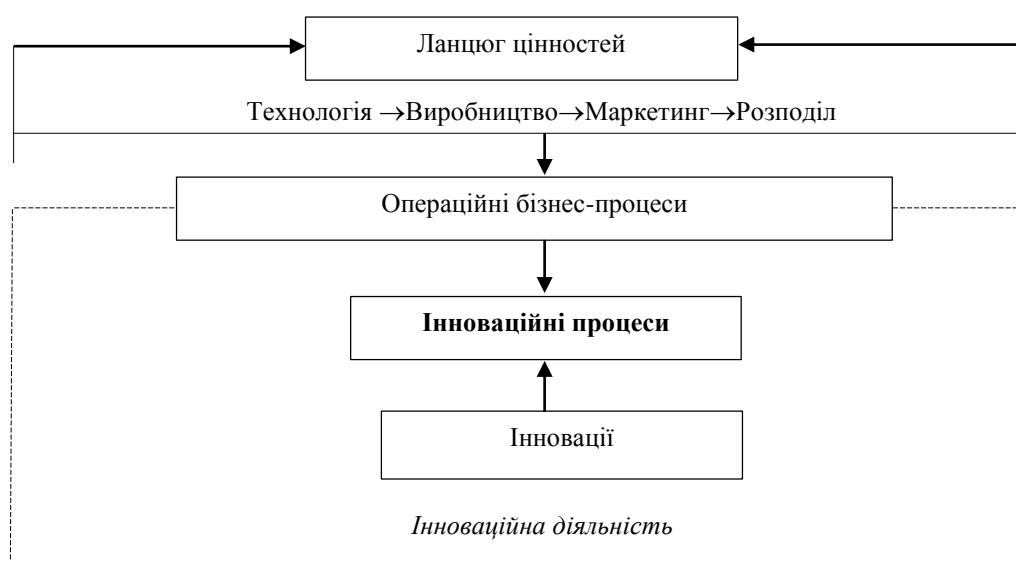

Рис. Місце інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств
Джерело: власна розробка автора

впроваджують новачі у межах інноваційних процесів, які характеризуються якісною зміною (модернізацією) сільськогосподарської продукції та послуг або створенням якісно нового продукту. Ознакою інноваційних процесів є вдосконалення або генерування нових методів, підходів, принципів операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, що ґрунтуються на використанні нових знань. Результатом інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є економічні, екологічні та соціальні ефекти.

Бібліографічний список

1. Боришкевич І. І. Стратегічні напрями забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2017. Вип. 12, т. 1. С. 6–11.
2. Гнатишин Л. Б. Виробничий потенціал фермерських господарств: монографія. Львів: Сполом, 2018. 404 с.
3. Діденко Є. О., Моторна Ю. С. Процес інноваційного розвитку підприємства та його особливості. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_37 (дата звернення: 25.06.2023).
4. Йозеф Алоїс Шумпетер (Joseph Alois Schumpeter). URL: <http://visionary.management.com.ua/management/jozef-alois-shumpeter-joseph-alois-schumpeter/> (дата звернення: 23.06.2023).
5. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: підручник. Суми: Унів. кн., 2010. 334 с.
6. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г. Забезпечення конкурентних переваг аграрних підприємств шляхом впровадження технологічних інновацій у виробничі процеси. *Агросвіт*. 2019. № 23. С. 3–7.
7. Кошкалда І. В., Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С. Інноваційно-інвестиційний шлях відтворення виробничого потенціалу як фактор впливу на конкурентоспроможність фермерських господарств. *Аграрна економіка*. 2019. Т. 12, № 1–2. С. 82–91.
8. Напрями оптимізації управління інноваційними процесами на авіаційних підприємствах / І. В. Носач, Л. Ф. Бондаренко, Н. В. Водолазська, Л. П. Хиль. *Бізнес Інформ*. 2018. № 7. С. 78–83.
9. Про інноваційну діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 22.06.2023).
10. Сербенівська А. Ю. Сутність та значення інноваційних процесів в діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2012. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1690> (дата звернення: 22.06.2023).
11. Соловей Н. В., Турова Л. Л. Інновації в процесі господарської діяльності авіаційних підприємств. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (2). С. 1203–1206.
12. Шатіло О. В. Роль персоналу в реалізації інноваційних процесів транспортних підприємств. *Вісник Житомирського державного технологічного університету: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2. С. 82–86.

Стаття надійшла 08.07.2023